

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Blok 1 Stadsvernieuwing

1 maximumscore 2

De behoefte aan grootschalige, publieke gebouwen zoals musea en stations in de negentiende eeuw ontstond door (twee van de volgende):

- de industrialisatie en/of de trek van landarbeiders naar de stad (verstedelijking) (waardoor grote stations nodig waren om de komst te reguleren).
- de groei van de middenklasse (dankzij toegenomen welvaart) (die in hun vrije tijd vermaakt wilde worden waardoor onder andere musea nodig waren).
- de opkomst van de spoorwegen (die bijdroegen aan de groei van internationale handel en verkeer waardoor grotere stations nodig waren).
- een toename van het nationale gevoel / de Nederlandse identiteit (middels schaalvergroting en subsidiëring van musea waardoor grotere musea nodig waren).
- de wens om het culturele / economische aanzien van de stad te verhogen.
- de volksverheffing van de lagere klassen (die onderwezen moesten worden in kunst, cultuur en wetenschap waardoor grotere musea nodig waren).

per juist antwoord

1

2 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben (twee van de volgende):

- Een Oudhollandse stijl zou appelleren aan een gevoel van nationale trots (herinnering aan de glorie van de Gouden Eeuw) bij de Amsterdamse bevolking.
- Een Oudhollandse stijl zorgde voor aansluiting tussen het nieuwe gebouw en de oude stad, zodat de overgang/schok voor de Amsterdamse bevolking niet te groot zou zijn.
- Door het station in Oudhollandse stijl te bouwen, wordt het gemis van oude karakteristieke gebouwen (die hadden moeten wijken vanwege de stadsvernieuwing) verzacht.

per juist antwoord

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

3 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben (een van de volgende):

- In de romantiek werd terugverlangd naar (onder andere) het eerlijke / pure leven van de middeleeuwen (escapisme) wat de keuze voor de gotiek rechtvaardigt.
- In de romantiek was er een hernieuwde interesse in religie/spiritualiteit, die het beste kon worden uitgedragen door de gotische bouwstijl (die afkomstig was uit de middeleeuwse kerkbouw).

Opmerking

Een antwoord zoals ‘er wordt terugverlangd naar het verleden’ mag niet goed worden gerekend.

4 maximumscore 3

- vormgeving (twee van de volgende): 2
  - (kleur) Het gebruik van bruin- en grijstinten/aardetinten (tertiaire kleuren) versterkt de indruk van vuiligheid.
  - (licht) Het contrast tussen het gebouw (licht) en de bouwput/aarde (donker) versterkt de indruk van vuiligheid.
  - (vorm) Weinig duidelijk afgebakende vormen/veelal vlekken (waardoor onderdelen in elkaar overlopen) versterken de indruk van vuiligheid.
  - (compositie) De bouwput beslaat een groot deel van het beeldvlak, waardoor de vuiligheid wordt benadrukt.

Opmerking

Wanneer er een aspect juist beschreven is, 1 scorepunt toekennen.

- hanteringswijze: Het gebruik van een losse / snelle schildertoets versterkt hier de vuiligheid van het onderwerp 1

5 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

Breitner moest tegemoetkomen aan de wensen van een potentiële koper die meestal tot de gegoede burgerij behoorde (die zijn status eerder ontleende aan een afbeelding van een dame dan aan een van een dienstmeid), zodat zijn werk verkoopbaar was.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- De fotografie werd toen niet als kunst beschouwd, omdat men de fotografie nog enkel als een techniek zag waaraan geen artistieke keuzes ten grondslag zouden liggen zoals bij schilderen en/of als enkel een registratie en geen schepping waar talent of oefening voor nodig was 1
- Kunstenaars (schilders) waren bang dat het publiek hun talent en/of vakmanschap niet op waarde zouden schatten, omdat schilderen met behulp van fotografie makkelijker lijkt. (Observaties worden dan immers al door de camera vertaald naar het platte vlak.) 1

7 maximumscore 2

twee van de volgende:

- (compositie/ruimte) Er is sprake van een opvallende afsnijding, waardoor het lijkt alsof mensen bijna de camera inlopen (met name de vrouw op de voorgrond) / het beeld lijkt op een ‘snapshot’.
- (vorm/ruimte) Vervaging op de voorgrond en/of scherpte in de achtergrond doet denken aan de kenmerkende mogelijkheden van fotografie op het gebied van scherptediepte en/of scherpstelling.
- (vorm) Vormen op de voorgrond lijken soms vagere contouren te hebben dan vormen op de achtergrond, waardoor de suggestie van beweging wordt gewekt (zoals op een foto).
- (kleur) Er is weinig kleurgebruik en/of het gebruik van bruin- en aardetinten doet denken aan de sepia / zwart-wit foto's.

Opmerking

Alleen als het juiste aspect met juiste uitleg is geantwoord, 1 scorepunt toekennen.

8 maximumscore 2

- 1 juist
- 2 juist
- 3 onjuist
- 4 juist

- indien vier antwoorden juist 2
- indien drie antwoorden juist 1
- indien minder dan drie antwoorden juist 0

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

9 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- (traditionele werkwijzen) gebruik van een locatie die authentiek / negentiende-eeuws aandoet en/of gebruik van rekwisieten / decor / kostuums die authentiek lijken en/of inzetten van acteurs en/of gebruik van een filmcamera 1
- (nieuwe werkwijzen) gebruik van green screen / (digitale) maquette en/of het digitaal bewerken van filmbeelden (met verschillende kleurlagen) 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Blok 2 De ontwikkeling van de stomme film

10 maximumscore 2

twee van de volgende:

- Het publiek was nieuwsgierig, omdat bewegende beelden niet eerder waren vertoond.
- Het publiek herkende de dagelijkse onderwerpen/gebeurtenissen uit de realiteit die deze films vertoonden (zoals arbeiders die de fabriek verlaten).
- Het publiek voelde een (nog onbekende) spanning en/of sensatie, die ontstaat door de suggestie van gefilmde onderwerpen die op je afkomen.

per juist antwoord

1

11 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

De *Danse Serpentine* was interessant voor filmers om vast te leggen, omdat (twee van de volgende):

- het dansoptreden gekenmerkt wordt door veel beweging en/of de danseres grote doeken gebruikt waardoor veel beweging ontstaat / wordt uitvergroot.
- het dansoptreden speciale belichting/lichteffecten kent die zorgt voor een spel tussen licht en schaduw en/of licht-donkercontrasten (dat een esthetisch beeld creëert) en/of die zorgt voor projecties op de doeken (vormexperiment).
- de danseres zich relatief weinig in de ruimte verplaatst waardoor het voor filmers mogelijk werd om het hele optreden vast te leggen (omdat zij hun opnames vanuit een vast camerastandpunt moesten maken).

per juist antwoord

1

12 maximumscore 2

- 1 onjuist
- 2 onjuist
- 3 juist
- 4 onjuist

indien vier antwoorden juist

2

indien drie antwoorden juist

1

indien minder dan drie antwoorden juist

0

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

13 maximumscore 3

drie van de volgende:

- De goochelaar maakt aan het begin van de show een buiging voor het (denkbeeldige) publiek.
- De goochelaar en de vrouw kijken regelmatig in de richting van het (denkbeeldige) publiek.
- De goochelaar toont de stoel aan het (denkbeeldige) publiek.
- De film lijkt één doorlopend optreden / het lijkt alsof de film niet gemonteerd is.
- De show vindt plaats op een podium (met decor en kostuum, zoals bij een Vaudeville voorstelling).

per juist antwoord

1

14 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

De belangstelling voor fictief-wetenschappelijke films zoals *Le Voyage dans la Lune* rond 1900 is te verklaren vanuit ontwikkelingen in de wetenschap en/of uitbreiding van technologische mogelijkheden rond 1900 (in combinatie met escapistische verlangens), waardoor onbekende werelden / utopieën (maar ook schrikbeelden van de toekomst) meer binnen bereik kwamen.

Opmerking

Een antwoord zoals 'Films zoals Le Voyage dans la Lune waren vernieuwend' mag niet goed worden gerekend (want alle films waren vernieuwend).

15 maximumscore 2

- de cameravoering doet denken aan theater, omdat (een van de volgende):
  - er een vast camerastandpunt is / er geen camerabeweging is (alsof het publiek vanuit zijn vaste plek in de zaal kijkt).
  - er een vast camera-afstand is / de kadrering hetzelfde blijft (alsof het publiek vanuit zijn vaste plek in de zaal kijkt).
- de mise-en-scène doet denken aan theater, omdat de acteurs vanuit de zijkant (coulissen) opkomen en/of de acteurs op het voorplan van het speelveld langs het publiek lopen en/of de acteurs zodanig zijn opgesteld, dat hun lichaam vaak naar de camera (het denkbeeldige publiek) is gedraaid

1

1

Opmerking

Een antwoord over de enscenering (kostuums en dergelijke) mag niet goed worden gerekend.

Vraag	Antwoord	Scores
16	<p>maximumscore 1</p> <p>De surrealisten gaan in hun werk uit van droomwerelden / hallucinaties / visioenen, hetgeen ze herkenden in de films van Méliès, die daarin de werkelijkheid manipuleerde / het onmogelijke toonde.</p>	
17	<p>maximumscore 2</p> <p>twee van de volgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kentridge knijpt zijn ene oog dicht (mimiek) en houdt het kopje tegen zijn andere oog, waardoor het kopje transformeert tot microscoop / loep / telescoop. – Kentridge draait (aan) het kopje alsof hij de lens (van een microscoop) aan het scherpstellen is. – Kentridge buigt zich voorover alsof hij de tekst in een boek (met een loep/vergrootglas) probeert te lezen. – Kentridge kijkt omhoog terwijl hij het koffiekopje tegen zijn oog houdt waardoor het lijkt alsof hij (door een telescoop) iets in de verte ziet. 	
	per juist antwoord	1
18	<p>maximumscore 3</p> <p>drie antwoorden, bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Hij gebruikt het beeld van de maan met raket/pergulator. – Hij gebruikt montage-trucs (die handgemaakt zijn). – De vormgeving van decor / attributen is zichtbaar handgemaakt / weinig gelikt. – De vormgeving van decor / attributen is niet-realistisch. – Hij maakt gebruik van stop-motion. 	
	per juist antwoord	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Blok 3 Elektronische muziek

19 maximumscore 2

Russolo's ideeën over muziek zijn modernistisch, omdat (twee van de volgende):

- hij radicaal breekt met het oude/de traditie door nieuwe muziekinstrumenten te introduceren.
- hij radicaal breekt met het oude/de traditie door traditionele compositiemethoden los te laten / een nieuwe muzieknotatie te introduceren.
- hij onderzoek doet naar nieuwe materialen en klankkleur (door zijn *Intonarumori* te baseren op machines).
- hij zijn nieuwe instrumenten baseert op industriële machines, die de snelheid / beweging / technologie / geluiden van de nieuwe tijd kunnen weergeven (en daarmee aansluit bij het futurisme).

per juist antwoord

1

20 maximumscore 2

- toonduur (een van de volgende):
  - (ritme) De onverwachte accenten in de muziek. Deze verwijzen naar de schokkerige / abrupte geluiden van machines.
  - (ritme) De regelmatige opeenvolging van korte noten in de muziek (het staccato spel). Dit verwijst naar de mechanische werking van machines.
  - (ritme) De complexe ritmische patronen in de muziek. Die verwijzen naar een machine die (een aantal) verschillende bewegingen tegelijk maakt.
- vorm:
  - (motief) De constante herhaling van korte motieven in de muziek. Die verwijst naar de herhalende bewegingen van een machine / naar de verschillende stadia in een mechanisch productieproces.

1

1

Opmerking

Alleen als het juiste voorbeeld met juiste uitleg is geantwoord, 1 scorepunt toekennen.

21 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben (een van de volgende):

- In *Ballet Mécanique* zijn traditionele instrumenten (piano's) te horen en volgens de ideeën van Russolo waren die ongeschikt voor het uitdrukken van de nieuwe tijd / het modernistische gedachtegoed.
- In *Ballet Mécanique* musiceert men volgens een traditionele partituur en volgens de ideeën van Russolo was dat een kenmerk van 'traditionele' muziek (en daarmee ongeschikt voor het uitdrukken van de nieuwe tijd / het modernistische gedachtegoed).

Vraag	Antwoord	Scores
22	<p>maximumscore 3</p> <p>drie antwoorden, bijvoorbeeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> - herhalen van (stem)geluid (loops) - achterstevoren afspelen van (stem)geluid - gelijktijdig afspelen van (stem)geluiden / mixen - vervormen van geluid door de naald op de plaat te zetten ('scratchen') / door middel van verhogen / verlagen van (geluids)frequenties 	
	per juist antwoord	1
23	<p>maximumscore 2</p> <p>De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regisseurs gebruikten elektronische muziek om een mysterieuze sfeer / een bovennatuurlijke wereld te creëren die in de jaren 50 als vervreemdend werd ervaren (sfeer) • Regisseurs gebruikten elektronische muziek om (met deze nieuwe muziektechnologie) het effect van technische apparaten uit de toekomst te creëren dat in de jaren 50 nieuw was (effect) 	<p>1</p> <p>1</p>
24	<p>maximumscore 2</p> <p>De antwoorden moeten de volgende strekking hebben (twee van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> - De eentonige zangpartij verklankt het machinale karakter van (anonieme) auto's die heen en terug op gelijke (hoge) snelheid over de snelweg rijden en/of het monotone autorijden langs (saaie) snelwegen. - De (zang)stem is ondergeschikt / minimaal aanwezig (als menselijk / expressief element) in de muziek vanuit een voorkeur voor machines als muzikaal middel (waarbij synthesizers de hoofdrol krijgen). - De emotionele zangpartij verklankt het machinale karakter van (anonieme) auto's die heen en terug op gelijke (hoge) snelheid over de snelweg rijden en/of het monotone autorijden langs (saaie) snelwegen. 	
	per juist antwoord	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

25 maximumscore 4

- theatervormgeving (twee van de volgende): 2
  - (kostuum) De groepsleden zijn identiek gekleed, waardoor hun individualiteit wordt afgezwakt / verdwijnt.
  - (grime en hair styling) De groepsleden zijn vlak/hard geschminkt / hebben gladde kapsels, waardoor ze minder menselijk zijn.
  - (rekwisieten/decor) De groepsleden staan in verbinding met apparaten (waardoor zijzelf onderdeel of afhankelijk lijken te zijn van die apparaten).
  - (decor) De minimalistische / lege / grijze achtergrond versterkt het onpersoonlijke karakter van de groepsleden.
  - (belichting) Het harde / witte licht benadrukt het onpersoonlijke karakter van de groepsleden.

Opmerking

Wanneer er een aspect juist beschreven is, 1 scorepunt toekennen.

- spel (twee van de volgende): 2
  - (lichaam van de acteur) De groepsleden tonen geen expressie in de mimiek.
  - (beweging/lichaamshouding) De groepsleden maken bij het musiceren alleen minimale / functionele bewegingen, zoals robots doen en/of de groepsleden bewegen nauwelijks/staan stil.
  - (mise-en-scène) De groepsleden staan op regelmatige afstanden van elkaar.

Opmerkingen

Een antwoord zoals ‘De groepsleden lijken op plastic poppen’ mag niet goed worden gerekend.

Wanneer er een aspect juist beschreven is, 1 scorepunt toekennen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

26 maximumscore 4

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- voor (twee van de volgende): 2
  - Autotune kan de kwaliteit van de zang verhogen (doordat valse noten worden gecorrigeerd).
  - Autotune vergroot de mogelijkheden van de stem.
  - Autotune is een extra expressiemiddel/effect / een uitbreiding van het instrumentarium waarvan een artiest gebruik kan maken (wat onderdeel kan zijn van iemands stijl).
  - Autotune verkort de opnametijd in de studio.

Opmerking

Wanneer er een argument ‘voor’ juist geantwoord is, 1 scorepunt toekennen.

- tegen (twee van de volgende): 2
  - Door autotune te gebruiken worden de werkelijke kwaliteiten van een artiest verdoezeld (wat hem als artiest minder geloofwaardig en/of kwetsbaarder kan maken).
  - Autotune maakt de artiest minder uniek. (Iedereen kan deze software gebruiken.)
  - Tijdens een liveoptreden is de artiest afhankelijk van de technologie.

Opmerking

Wanneer er een argument ‘tegen’ juist geantwoord is, 1 scorepunt toekennen.

Blok 4 Dans en technologie

---

27 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben (een van de volgende):

Producenten van musicalfilms wilden experimenteren met dans en/of special effects, omdat:

- deze films bedoeld waren als vermaak voor de massa en spectaculaire acts daaraan bijdroegen.
- zij kaskrakers wilden produceren om meer publiek aan te trekken (commercieel belang).
- zijn hun artistieke mogelijkheden daarmee konden vergroten.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

28 maximumscore 1

een van de volgende:

- camera-afstand: De camera houdt de danser steeds ten voeten uit in beeld (long shot), waardoor de dans centraal staat in de opname.
- camerabeweging: De camera volgt de danser, waardoor de dans centraal staat in de opname.

Opmerking

Alleen als het aspect benoemd is met de juiste beschrijving, 1 scorepunt toekennen.

29 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- Door videoregistratie konden danshistorici (een van de volgende): 1
  - materiaal (makkelijker) onderzoeken / bestuderen.
  - beter toegang krijgen tot het danserfgoed. (Dans is een vluchtige kunstvorm, die in de eeuwen voor de twintigste eeuw nauwelijks op bewegend beeld is vastgelegd.)
- Door videoregistratie konden dansers (een van de volgende): 1
  - makkelijker passen instuderen voor een ballet / de registratie als studiemateriaal gebruiken.
  - materiaal als inspiratiebron gebruiken.
  - hun dansoptredens als promotiemateriaal gebruiken.

30 maximumscore 2

De richting van de dans op het toneel en op het scherm zorgen samen voor een verrassingseffect op het publiek, omdat

- hetgeen de danseres (op het toneel) naar rechts doet, het publiek tegelijkertijd op het scherm naar links ziet 1
- het publiek de danseres op het toneel naar achteren ziet lopen (achterwaarts), terwijl op het scherm de danseres naar het publiek toe loopt (voorwaarts) 1

Opmerking

Als het antwoord 'in spiegelbeeld / spiegelen' wordt gegeven dan mag dat niet goed worden gerekend, want het beschrijft geen richting.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

31 maximumscore 2

De antwoorden moeten de volgende strekking hebben:

- De regisseur toont enkel de danseres op het scherm (hetgeen de camera registreert) / hij laat het geprojecteerde beeld overlappen 1
- Door de ingreep (een van de volgende): 1
  - beleeft de televisiekijker een (intiem / persoonlijk) contact met de danseres, omdat zij in toenemende close-up het beeldscherm vult / op de kijker afloopt.
  - lijkt het alsof de televisiekijker de plaats van de cameraman inneemt (en daarmee een directe relatie aangaat met de danseres) / onderdeel wordt van het ballet.

32 maximumscore 1

(vrouw) Het licht reageert naar voren of naar achteren als de danseres naar voren of naar achteren beweegt (dieptewerking) en
 (man) het licht reageert omhoog of omlaag als de danser omhoog of omlaag beweegt (hoogtewerking)

Opmerking

Alleen als beide antwoorden juist zijn geantwoord, 1 scorepunt toekennen.

33 maximumscore 1

Het antwoord moet de volgende strekking hebben:

De lichtinstallatie beweegt / leeft / danst net als het menselijk lichaam en/of de lichtinstallatie reageert net als het menselijk lichaam op andere mensen.

Bronvermeldingen

blok 1

- afbeelding 1 De bouw van het centraal station in Amsterdam, rond 1888
<https://hart.amsterdam/nl/page/46090/voorbeeld-1-centraal-station>
- afbeelding 2 Pierre Cuypers, ontwerptekening voor de gevel van het centraal station van Amsterdam, rond 1878, <http://www.stationsinfo.nl/Amsterdam%20CS3.htm>
- afbeelding 3 George Breitner, *Bouwput van de winkelgalerij in de Raadhuisstraat*, 1898, olieverf op doek, <https://www.stedelijk.nl/nl/collectie/3177-george-hendrik-breitner-bouwput-van-de-winkelgalerij-in-de-raadhuisstraat>
- afbeelding 4 George Breitner, *Bouwput van de winkelgalerij in de Raadhuisstraat* (detail), 1898, olieverf op doek, <https://www.stedelijk.nl/nl/collectie/3177-george-hendrik-breitner-bouwput-van-de-winkelgalerij-in-de-raadhuisstraat>
- afbeelding 5 George Breitner, *De Singelbrug bij de Paleisstraat te Amsterdam*, 1896-1898, olieverf op doek, <https://www.lambo.nl/file/b30-breitnerjpg>
- afbeelding 6 foto uit circa 1894 van de oorspronkelijke versie *De Singelbrug bij de Paleisstraat te Amsterdam* uit circa 1890, George Breitner. <https://www.geheugenvannederland.nl/nl/geheugen/view?coll=ngvn&identificer=WITS01%3A105458>
- afbeelding 7 George Breitner, foto, circa 1895, <https://georgeknightkort.files.wordpress.com/2011/11/wwwopac-2-ashx.jpeg>
- afbeelding 8 George Breitner, foto, circa 1895, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Breitner_Bloemstraat_foto.jpg
- filmfragment 1 Joram Lürsen, *Publieke Werken*, 2015 (DVD)
- filmfragment 2 de 'making of' van *Publieke Werken*, https://www.youtube.com/watch?v=viQVaEv9_RA

blok 2

- afbeelding 1 cinématograaf, uitgevonden door de gebroeders Lumière, 1895,
<http://xputarfilm.blogspot.com/2016/06/definisi-dan-sejarah-film.html>
- afbeelding 2 een illustratie uit The New York Evening Post van 20 juni 1896,
http://lewisartcafe.com/loie-fuller-artist-and-inspiration/loiefuller_sa_6-20-1896/
- filmfragment 1 gebroeders Lumière, arbeiders verlaten de fabriek, 1895,
<https://www.youtube.com/watch?v=vls-CfilfC8>
- filmfragment 2 gebroeders Lumière, *Danse Serpentine*, 1896,
<https://www.youtube.com/watch?v=53rwOO0B55M>
- filmfragment 3 George Méliès, *La Colonne de feu*, 1899
<https://www.youtube.com/watch?v=53rwOO0B55M>
- filmfragment 4 George Méliès, *Escamotage d'une Dame au Théâtre Robert Houdin* (*Verdwijning van een dame in het theater Robert Houdin*), 1896
<https://www.youtube.com/watch?v=u3VERvzjeEs>
- filmfragment 5 George Méliès, *Le Voyage dans la Lune*, 1902
https://www.youtube.com/watch?v=_FrdVdKlxUk
- filmfragment 6 George Méliès, *Le Voyage dans la Lune*, 1902
https://www.youtube.com/watch?v=_FrdVdKlxUk
- filmfragment 7 William Kentridge, *Journey to the Moon*, 2003
<https://www.youtube.com/watch?v=SLcwPsyCwmw>

blok 3

- afbeelding 1 Russolo en zijn Intonarumori, <https://www.villagrande.nl/blog/wp-content/uploads/2014/07/bild.jpg>
- afbeelding 2 partituur van *Ballet Mécanique*
- filmfragment 1 de Intonarumori, <https://www.youtube.com/watch?v=Lqej96ZVoo8>
- filmfragment 2 over elektronische muziek met Jean Michel Jarre, gedeelte uit een aflevering van Top 2000 - The untold Stories, 2017, https://www.youtube.com/watch?v=DzI7bScfo_Y
- filmfragment 3 Fred M. Wilcox, *Forbidden Planet*, 1956, <https://www.youtube.com/watch?v=hIkORcT7Tlc>
- filmfragment 4 Kraftwerk, *Die Roboter*, 1978, <https://www.youtube.com/watch?v=EdubMwbOndo>
- geluidsfragm. 1 George Antheil, *Ballet Mécanique*, 1924, https://www.youtube.com/watch?v=R8Vn_65yBD4
- geluidsfragm. 2 Kraftwerk, *Autobahn*, 1974, <https://www.youtube.com/watch?v=iukUMRIaBBE>
- geluidsfragm. 3 Ronnie Flex, *Energie*, 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=sdJT4nc6Qcs>

blok 4

- afbeelding 1 de roterende set bij Royal Wedding, 1951, <https://www.youtube.com/watch?v=CNSHjZmvZTM>
- filmfragment 1 Stanley Donen, *Royal Wedding*, 1951, <https://www.youtube.com/watch?v=Ch7MaShqVJs>
- filmfragment 2 Hans van Manen, *Live*, 1979 (VIDEO)
- filmfragment 3 Hans van Manen, *Live*, 1979 (VIDEO)
- filmfragment 4 Wayne McGregor, *Future Self*, 2012, <https://vimeo.com/41699285>
- filmfragment 5 Wayne McGregor, *Future Self*, 2012, <https://vimeo.com/41699285>

Alle sites zijn voor het laatst geraadpleegd omstreeks september 2018

Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op hier gebruikt materiaal te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Wie desondanks meent zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Cito.